

SZŐCS TIBOR

Egy prépostállítás buktatói

A Drugetek és a Sztriteiek konfliktusa a leleszi konvent körül*

A báró Vécseyek levéltára 1944-ig a sárközújlaki rezidenciájukon volt. Amikor 1889-ben a Magyar Történelmi Társulat megbízásából Fejérpataky László és Kandra Kabos felkereste Vécsey József¹ sárközújlaki kastélyát, akkor már példásan feldolgozott anyaggal találkoztak. „A levéltár teljesen rendezett állapotban van” – írta később Fejérpataky a jelentésében. „[Az] anyagot kimerítő, személy- és helynevek szerint összeállított mutatók ölelik fel.” Így Fejérpatakyéknak nem volt nehéz dolguk a források számbavételekor. Összesen 350 darab oklevelet találtak, és az érdekesebbekre ki is tért a jelentésük. Ezek között volt egy keltezetlen „magán levél, bizonyos László mesterhez, Tamás fiához intézve”, amit „Fülöp mester neje és udvarbírája” írt Tamásnak. „Mindezen okleveleknek a bizottság másolatát vette.”² Arról azonban nincs tudomásunk, hogy a lemásolt oklevelek megjelentek volna nyomtatásban valahol. Az egyetlen olyan reakció a szakma részéről, amit a levéltár látogatása inspirált, egy rövidke írás volt a *Turul* folyóirat hasábjain a család 1507. évi címeresleveléről.³ Tudomásom szerint a fenti kis megjegyzés mindmáig az egyetlen említése annak a forrásnak, amiből egy érdekes történetet bonthatunk ki. Az oklevéllel ezenkívül nem foglalkozott senki, történeti összefoglalókba nem építették be, és nemcsak kiadása, de regesztája sem született. Még az is kisebbfajta csoda, hogy fennmaradt egyáltalán. A levéltárat ugyanis a Vécseyekkel együtt sodorta el a második világháború vihára. A szovjetek 1944 októberében egy ideig a kastélyban rendezték be főhadiszállásukat,⁴ amit a tulajdonosok addigra már elhagyni kényszerültek, majd a front továbbhaladtával a hely a fosztogatók prédájává vált. A levéltárat is teljesen feldúlták, megmentése az Erdélyi Múzeum-Egyesület érdeme volt. Az Egyesületen belül működő Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltára folyamatosan mentette a szétszóródásra vagy megsemmisülésre ítéltetett dokumentumokat, és 1944 végén, illetve 1945 első felében (majd az azt követő években) egészen páratlan munkát végeztek. Nem egyszer a felgyújtott, teljesen kifosztott kastélyok és kúriák falai közül az utolsó (utáni) pillanatban szedték össze a szemétnek tekintett, sárba taposott, hó- és esőáztatta középkori okleveleket és a kora újkori,

* A szerző az MTA TKI HIM-SZTE-MNL Magyar Medievisztikai Kutatócsoport tudományos munkatársa. Itt szeretném megköszönni Somogyi Szilvia (MTA-ELTE-PPKE Ókortudományi Kutatócsoport) segítségét és észrevételeit.

¹ Személyére lásd: Zsoldos Ildikó: *A szatmári Vécseyek a 19–20. században*. Nyíregyháza, 2011. 11–18.

² Fejérpataky László: *A sárköz-újlaki bizottság jelentése*. In: A Magyar Történelmi Társulat 1889. aug. 25–31-iki vidéki kirándulása Máramaros vármegyébe és Nagy-Bánya városába. Budapest, 1889. [a Századok, 23. évf. (1889) melléklete] 118–120.

³ [S. a.] *A Vécsey család címere*. *Turul*, 7. évf. (1889) 143.

⁴ Zsoldos: *A szatmári Vécseyek*, 48.

újkori forrásokat.⁵ A Vécsey család levéltárát Jakó Zsigmond gyűjtötte össze „nagyon nehéz körülmények között” a „dermesztő hidegben”, és szállította Kolozsvárra 1945 elején.⁶ Mivel a sárközújlaki Vécseyek később sem voltak olyan helyzetben, hogy gondoskodni tudjanak az anyagról, ezért a levéltári anyagot letétként az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltárának gondjaira bízta. Így is volt olyan, Fejérpataky és Kandra által még szemlézett oklevél, amit már nem tudtak megmenteni,⁷ de a most tárgyalandó kiadvány szerencsére épen maradt. Nem sokkal később az Erdélyi Múzeum-Egyesület is utolérte végzete, levéltárát 1950-től a Román Akadémia Kolozsvári Könyvtára tagozta magába, majd 1974-től a román Állami Levéltár kolozsvári részlege. Így került oda a Vécsey család anyaga is.⁸ Ezek közül a középkori források jó része nem a történelmi Szatmár megye területéről ad felvilágosítást (ahol a Vécseyek később birtokosok voltak), inkább Ung, Szabolcs és Zemplén megyék területéről, és a Baksa nemzetség Sztritei ágának a birtokairól, akikhez a fentebbi forrásban is emlegetett Tamás fia László tartozott. Hogy ezek a dokumentumok hogyan kerültek az 1507-ben nemességet szerzett Vécseyek tulajdonába, könnyen megmagyarázható. A 17. század közepén a bárói rangot szerző Vécsey Sándor szintén Sándor nevű apjának a felesége Csapi Mária volt, Csapi Ferenc lánya.⁹ Ferenc a Csapiak polyáinkai ágának utolsó férfitagja volt,¹⁰ így halálával a két lánya (és azok férjei) között oszlott meg az örökség, többek között a családi levéltár is.¹¹ A Csapiak polyáinkai ága pedig az itteni oklevelekben említett Baksa nembeli Tamás fia Lászlótól származott.¹² Így került középkori (és kora újkori) családi levéltárunk a Vécseyek tulajdonába, amelyeknek az anyaga természetesen a Baksa nembeli Sztritei-Csapi család ungi és zempléni birtokaival volt kapcsolatos,¹³ nem a Vécsey családdal. A forrás fennmaradástörténete után nézzük is meg, hogy mi áll benne.

A kiadatlan pergamenoklevél¹⁴ nem hogy keletet, de semmilyen datációs záradékot nem tartalmaz. Műfajilag magánlevélként azonosíthatjuk, amit egy bizonyos Fülöp mester

⁵ [S. a.] *Az erdélyi levéltárvédelem múltjából*. Erdélyi Múzeum, 56. évf. (1994) 1–2. sz. 86–127., főként 115–127.

⁶ Kiss András: *A Kolozsvári Állami Levéltár Szatmár vármegyére vonatkozó iratai*. In: Szabolcs-Szatmár-Bereg Levéltári Évkönyv X. Szerk. Nagy Ferenc. Nyíregyháza, 1994. 13.

⁷ Vö. Szöcs Tibor: *Szabolcs megye archontológiájáról (1310-es évek)*. Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica. Tom. 144 (2019) 55–56.

⁸ Kiss: *Kolozsvári Állami Levéltár*, 13.

⁹ Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*. I–XII. és Pótlék-kötet. Pest, 1853–1868. XII. köt. 110–111.

¹⁰ Nagy: *Magyarország családai*, III. köt. 13–14.

¹¹ Fejérpataky: *Sárköz-újlaki bizottság*, 119. Fejérpataky itt egyébként tévesen a bárói rangot szerző Vécsey Sándor feleségeként azonosította Csapi Máriát, holott az ugyancsak Sándor nevű apja volt Csapi Mária házastársa. A tévedést az okozhatta, hogy az ifjabb Sándor feleségét is Máriának hívták (Szelényi Mária). Lásd még: Gudenus János József: *A magyarországi főnemesség XX. századi genealógiája*. IV. köt. Budapest, 1998. 180–181.

¹² Nagy: *Magyarország családai*, III. köt. 12.; Engel Pál: *Középkori magyar genealógia*. In: Arcanum DVD könyvtár IV. (családtörténet, heraldika, honismeret) [elektronikus dokumentum] H. n., 2003. Baksa rokonsága – 1. tábla, 7. tábla: Sztritei, Csapi (polyáinkai).

¹³ Birtokaikra l. Karácsonyi János: *Magyar nemzetségek a XIV. század közepéig*. Budapest, 1900., reprint: Budapest, 2004. 182–183., 187.; Csige Mónika: *Baksa nembeli László birtokai*. In: Weisz Boglárka – Balogh László – Szarka József (szerk.): *Tanulmányok a középkorról*. A II. Medievisztikai PhD-konferencia (Szeged, 2001. április 3.) előadásai. Szeged, 2001. 29–38., főként 32–34.

¹⁴ Arhiva Istorică a Filialei Din Cluj a Academiei RR. (Erdélyi Múzeum Egyesület egykori levéltára), Románia, Vécsey család 10. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatikai Fényképgyűjtemény (a továbbiakban: MNL OL DF) 254 223.

felesége és ugyanezen Fülöp udvarbírója (*Domina consors magistri Philipi et magister Lucasius iudex curie eiusdem magistri*) írt „rokonuknak” (*proximo suorum*), a már említett Tamás fia László mesternek. Innentől adjuk át a szót a forrásnak: „Rokonságtok levele a füleinket nógatta, kérvén igen sürgetően, hogy küldjük el hozzátok a levelünkkel a rokonunkat, Thilman testvért, hogy őt tisztelettel felvegyétek a prépostságba és egyháznagyságba. Mi pedig a kérésetekbe beleegyezvén ugyanezen Thilman testvért, a már mondott rokonunkat, elküldtük hozzátok bemutatásra, aki hozzánk visszatérve azt mondta, hogy amikor ő a mi levelünkkel a nemes személyetek meglátogatására ment, a ti szentegyházatokban megmaradó prépostotok a ti segítségetekkel és tanácsotokra rárontva és gonoszul megtépve, őt súlyosan megsebesítette. Mindezért a ti nemes rokonságtokat lelkiismeretesen kérjük jelen levelünk által, hogy a ti prépostotok részéről ugyanezen Thilman testvérnek adjatok igazságos kárpótlást a sebei és minden más, neki okozott igazságtalanság és jogtalanság miatt – egyébként, tudd meg, hogy nem Thilman testvér, hanem Fülöp mester és mi ellenünk követte ezt el, és ama tettel kapcsolatban Fülöp mesternek mondunk köszönetet. A kedvünkért ne tegyetek másként.”¹⁵

A némileg pongyola latinsággal megfogalmazott és a végén (számunkra már) nem teljesen érthető módon befejezett levél hátoldalán csak egy egyszerű címezést (*Proximo suo reverendo magistro Ladizlao filio Thome*) és befűzött hártvaszalagon két apró zárópecsét nyomát találjuk. A befejezésből („tudd meg, hogy nem Thilman testvér, hanem Fülöp mester és mi ellenünk követte ezt el” a régi prépost) akár egy burkolt fenyegetést vagy legalábbis nyomásgyakorlást is kiolvashatunk, és a levélírók felháborodása első ránézésre érthető is. Hiszen maga Tamás fia László „nógatta” leveleivel az asszonyt, „igen sürgetően” kérve őt arra, hogy küldje el ezt a bizonyos Thilmant, akit ő már elfogadott az egyházuk következő prépostjával. Akkor mi lehet ez a hirtelen páfordulás, ami Thilman testvérnek egy alapos verést, a közvetítőként szerepet játszó asszonynak pedig egy kellemetlen helyzetet eredményezett? Ráadásul mindez annak a Tamás fia Lászlónak a „segítségével és tanácsára” történt, aki a levél szerint maga sürgette az új prépostot. Sajnos nem ismerjük a másik fél véleményét a kérdésben, de ha kissé a dolgok mögé nézünk, akkor kiderülhet – talán nem egészen úgy történt minden, ahogy a levél beállítja.

Az egyes szereplőket és az egész ügy helyszínét biztosan be lehet azonosítani, és a történet ideje is elég jól leszűkíthető. Ha arra keresünk választ, hogy melyik lehetett az az egyház, amelynek préposti hivatalába a világi Tamás fia Lászlónak kellett befogadnia, felvennie (*recipere*) ezt a bizonyos Thilmant, akkor biztosan a leleszi konventről van szó. A premontrei konventet a váci püspök alapította II. András uralkodása idején, kegyuraságát a királynak

¹⁵ Az oklevél teljes szövege: „*Domina consors magistri Philipi et magister Lucasius iudex curie eiusdem magistri proximo suorum magistro Ladizlao filio Thome indissolubile vinculum compaternitatis cum honore pleniori. Littere vestre proximitatis nostras aures propulsarunt, petentes instantissime, ut cum nostris litteris fratrem Thylmanum nostrum proximum ad vos mitteremus, quem in preposituram et prelatum honorifice reciperetis. Nos vero vestre petitioni annuentes eundem fratrem Thilmanum, nostrum proximum iam memoratum, duximus ad vos destinandum, qui ad nos reversus dixit, ut cum ipse cum nostris litteris ad visitandum personam vestre nobilitatis accessisset, vester prepositus in vestra sancta ecclesia perseverans super eum irruendo ac male eradicando, eundem auxilio et consilio vestro crudeliter vulnerasset. Quapropter vestre nobilitatis proximitatem petimus diligenter per presentes, quatenus ex parte vestri prepositi eidem fratri Thilmano sepedicto de vulnere, et de omnibus illicitis ac iniuriis sibi illatis iusticie faciatis complementum, alioquin non eidem fratri Thilmano, sed magistro Philipo ac nobis scientes hoc fecisse, et magistro Philipo de isto facto gratiarum actiones nos reddidisse. Aliud pro nostra dilectione non facturum.*” – MNL OL DF 254 223.

adományozva,¹⁶ ám a mindenkori királyok tovább adományozták. Így került a monostor kegyurasága a Gutkeledékhez, utána Baksa nembeli Simon fia Tamáshoz és rokonaihoz, majd tőlük elvéve a Balogsemjén nemzetséghez.¹⁷ I. Károly 1312-ben visszaadta Baksa nembeli Tamás fiainak, Lászlónak és Doncsnak a monostor kegyuraságát, és ezt 1323-ban meg is erősítette.¹⁸ Nem kétséges tehát, hogy az említett Tamás fia László valóban rendelkezett e joggal. Maga László 1329. június 12-én még élt, és talán ez év november 15-én is, néhány hónappal később, 1330. január 17-én azonban már csak az özvegyét említik.¹⁹ Az 1312 (a kegyuraság újra elnyerése) és 1329–1330 fordulója (László halála) közötti időben pedig csak egyetlen olyan „Fülöp mester” volt az országban, aki saját udvarbíróval (*iudex curie*) is rendelkezett (ez a Lukács nevű udvarbíró a tárgyaló oklevél társ-kiadója is egyben). Ő nem más, mint az Itáliából Károllyal együtt érkező Druget Fülöp,²⁰ a néhány évtizedre oly nagyra növő Druget-rokonság hatalmának a megalapozója. Fülöpöt egészen a nádori hivatal 1322 legvégén, 1323 legelején történő elnyeréséig²¹ többnyire Fülöp mesternek címezték, utána már Fülöp nádornak.²² Bár az *argumentum ex silentio* érdemes óvatosan használni, a titulációk ilyen világos és elvágólag megváltozó elkülönülése alapján mégis kimondhatjuk: Druget Fülöp a prépost-incidenst tárgyaló levél megírásakor még nem nyerte el a nádori címet. Különbben éppen a saját udvarbírája és felesége ne használta volna egy olyan levélben, amelyben rendre hivatkoztak rá? A nádori cím meg nem léte mellett szól Lukács udvarbírói titulusa is. Fülöpnek ilyen nevű udvarbírójáról nem tudunk,²³ ismerjük azonban két másik udvarbíráját (*iudex curie*), akik a tartománya központjában, Vizsolyban székeltek. 1320-tól bukkan fel ilyen titulussal Miklós, aki idősebb Perényi Miklóssal azonosítható. Tartományi bírói

¹⁶ Kumorovitz Bernát Lajos: *A leleszi konvent oklevéladó működése 1569-ig*. Turul, 45. évf. (1928) 1–38.; Kumorovitz Bernát: *A leleszi prépostság tagjai és hiteleshelyi személyzete 1569-ig*. In: Emlékkönyv Szent Norbert halálának 800 éves jubileumára (1134–1934). Fejezetek a magyar premontreiek nyolcszázéves múltjából. Gödöllő, 1934. 22–50.; Oszvald Ferenc: *Adatok a magyarországi premontreiek Árpád-kori történetéhez*. Művészettörténeti Értesítő, 6. évf. (1957) 245–246.; Körmenői Tamás: *A premontrei rend megalapozása az Árpád-kori Magyarországon. A rend korai hazai története a kezdetektől az 1235-i Catalogus Ninivensisig II*. Turul, 75. évf. (2002) 46.; Kovács Viktória: *Lelesz patrónusai*. Történelmi Szemle, 59. évf. (2017) 103–127.

¹⁷ Kovács: *Lelesz patrónusai*, 104–110.

¹⁸ Kovács: *Lelesz patrónusai*, 111–112.

¹⁹ 1329. jún. 12.: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. Diplomatikai Levéltár (a továbbiakban: MNL OL DL) 57 292., vö. *Anjou-kori Oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia*. I–XV. (1301–1331), XVII–XXXVIII. (1333–1354), XL. (1356), XLII. (1358), XLVI–XLVIII. (1362–1364). Szerk. Almási Tibor – Blazovich László – Géczy Lajos – B. Halász Éva – Kőfalvi Tamás – Kristó Gyula – Makk Ferenc – Papp Róbert – Piti Ferenc – Rábai Krisztina – Sebők Ferenc – Teisler Éva – Tóth Ildikó. Budapest–Szeged, 1990– (a továbbiakban: AOkl) XIII. 296. sz.; 1329. nov. 15.: MNL OL DF 254 241. (AOkl XIII. 596. sz.); 1330. jan. 17.: Nagy Imre – Tasnádi Nagy Gyula: *Anjoukori Okmánytár. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis*. I–VII. Budapest, 1878–1920. (a továbbiakban: AO) II. 459–460. (AOkl XIV. 43. sz.).

²⁰ Életré: Zsoldos Attila: *A Druget-tartomány története 1315–1342*. Budapest, 2017. 37–48.

²¹ Vö. Szócs Tibor: *A nádori intézmény korai története 1000–1342*. Budapest, 2014. 116. 558. jegyz.

²² A nádorrá választás után a „Fülöp mester” címzés csak akkor bukkan fel, ha visszamenőlegesen, korábbi tetteit vagy kiadványait említik, lásd 1323. jan. 20.: *A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vásonkeő*. I–XII. Pest–Budapest, 1871–1931. (a továbbiakban: Zichy) I. 219. (AOkl VII. 16. sz.); 1326. júl. 24.: MNL OL DF 264 155. (AOkl X. 304. sz.).

²³ Vö. Zsoldos: *Druget-tartomány*, 236.

minőségben már korábban is eljár, 1318 folyamán, de akkor még nem nevezték udvarbíró-nak.²⁴ Miklóst utoljára 1322 júniusában említik Fülöp mester udvarbírójaként, de címét vélhetően Fülöp nádorrá való kinevezéséig viselte.²⁵ Utána rövid zavar mutatkozott a tartományi bírók szervezete körül. Miklós néhány hónapig a helyén maradt, de alnádorrá emelkedett, és ezzel párhuzamosan Fülöp kinevezett egy bizonyos Jánost udvarbíróvá, akinek egyetlen ismert felbukkanása 1323 áprilisára datálódik. Néhány hónappal később, 1323 nyarán János tisztsége megszűnt, és onnantól kezdve Perényi Miklós a régi, Árpád-kori előzményekre is visszanyúló „nádori albíró” (*viceiudex palatini*) néven működött tovább Fülöp vizsolyi bíróságát.²⁶ Udvarbíró (*iudex curie*) többé nem bukkan fel a forrásokban. Lukács udvarbíró hivatalviselését tehát már csak azért is a nádori korszak elé kell kelteznünk, mert udvarbíróként 1323 nyara után már egész egyszerűen nem állított Fülöp. Azon rövid időben pedig, ami nádori kinevezése és 1323 nyara között eltelt, mint láttuk, nem Lukács viselte e tiszte-t. Így Lukács udvarbíró működését leginkább Perényi Miklós udvarbíró-sága elé tehetjük. Ez a következtetés 1320 májusa elé keltezi a levelünket.²⁷ Egy bizonyos „Német” Lukács 1321-től Fülöp abaúji (al)ispánjaként és egyben gönci várnagyaként tűnik fel, és alispáni hivatalát egészen Fülöp haláláig, egy darabig azon túl is megőrizte (gönci várnagyi címe esetén csak feltételezhetjük ugyanezt).²⁸ Nem kizárt, hogy a két Lukács ugyanaz a személy volt, és Fülöp az udvarbíró-ságból való leváltását 1321-ben az alispáni és várnagyi tisztséggel kompenzálta.

A másik (tulajdonképpen a fő) kiadót, Druget Fülöp feleségét is jól ismerjük. Bár nem nevezte meg önmagát, nincs okunk arra, hogy ne azzal a Miklós lánya Margittal azonosítsuk, akit először egy 1324-ben kiadott oklevél nevezett meg.²⁹ A házasságot ismeretlen időpontban, de úgy tűnik, hogy 1318 előtt kötötték.³⁰ A levélben az asszony Baksa nembeli Tamás fia Lászlót először a rokonának (*proximus*) nevezte, majd az „atyafiság”, „komaság” (*compater-nalitas*) feloldhatatlan bilincsenek üzenetével köszöntötte őt. Ugyancsak rokonának (*proximus*) nevezte azt a Thilman frátert, akit az új leleszi prépostnak szemeltek ki. Igaz, Thilman esetén az erre való utalást csak a sor fölé szúrták be utólag, és nem túl jól olvashatóan, de két

²⁴ Zsoldos: *Druget-tartomány*, 121–124.

²⁵ Zsoldos: *Druget-tartomány*, 236.

²⁶ Zsoldos: *Druget-tartomány*, 124–125. A nádori albírói tisztség előzményeire lásd: Szócs: *Nádori intézmény*, 203–209.

²⁷ Miklós először 1320. máj. 3-án jelenik meg udvarbíróként (Zsoldos: *Druget-tartomány*, 123. 373. jegyz.), és bár nincs egzakt bizonyíték arra, hogy innentől kezdve hivatalviselése megszakítás nélküli volt 1323 januárjáig, mégis ez a lehetőség a legvalószínűbb.

²⁸ Zsoldos: *Druget-tartomány*, 237., 243. Fülöp egy 1319. jún. 18-ra vagy 1321. jún. 15-re keltezhető oklevele is őt említi, a kelteztől függően udvarbírói vagy újbáti alispáni-gönci várnagyi minőségben, l. MNL OL DL 57 981. (reg.: *Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae*, I–II. Ad edendum praeparavit Vincent Sedlák. Bratislavae, 1980–1987. [a továbbiakban: RDES] II. 103. 196. sz.) A keltezésre – az 1321-es év mellett érvelve – lásd: Zsoldos: *Druget-tartomány*, 147. 559. jegyz. Zsoldos azonban csak azért vetette el az 1321-nél korábbi éveket, mert Lukácsal csak mint újbáti alispánnal számolt, és ennél korábban más viselte ezt a hivatalt. Ha azonban idevesszük az udvarbírói címét is, akkor az 1319-es évet sem zárja ki semmi (az 1320-as évet azonban igen, mert az év júniusában Lukács már nem volt udvarbíró és még alispán sem). A levél egy elrendelt eskürről szól, amit az illető „Göncben a színünk [ti. Druget Fülöp] előtt, vagy Lukács mester előtt” tartozik letenni (*in Gunch, coram nobis, vel magistro Lucachio*). Mindez eléggé egy udvarbíró profiljába vágó feladatnak tűnik.

²⁹ 1324. dec. 13.: MNL OL DL 75 391. (AOkl VIII. 545. sz.) Arra, hogy Margit előtt Fülöpnek lett volna másik felesége is, semmilyen közvetlen vagy közvetett adat nem utal.

³⁰ Zsoldos: *Druget-tartomány*, 46.

alkalommal is,³¹ ami mutatja, hogy ezt is szerették volna nyomatékosítani a levélben. Mivel Druget Fülöp a családja vagy egyéb rokona nélkül költözött Magyarországra, és közös gyerekeik – ha voltak is – 1320 előtt biztosan nem kötöttek még házasságot,³² így bizonyosak lehetünk abban, hogy a két említett „rokonságot” az asszony családfáján kell valahol keresni. Margit egy Miklós nevű budai polgár lánya volt, ami a családfa feltárását szinte lehetetlenné is tenné a 14. század forrásadottságai miatt, ám nőági felmenőit mégis jól ismerjük. Anyja, Klára ugyanis annak a „dajkának” az unokája volt, aki a késő Árpád-korban a királyi család tagjait, köztük a későbbi IV. László királyt szoptatta, és ezért illő birtokadományban részesült. A birtokok felett aztán utódai férfi- és nőágról egyaránt sokat pereskedtek a 14. század első néhány évtizedében, ami a családfa viszonylag részletes megrajzolását is lehetővé teszi.³³ Magunk mindezek ellenére egyik rokonság felderítésénél sem jutottunk biztos eredményre. Thilman fráter esetében semmi csodáltnivaló nincsen, hiszen személyéről ezenkívül semmit nem tudunk, és egyetlen más olyan forrásban sem bukkan fel, ahol legalább a gyanú felmerülhetne, hogy róla esik szó. Neve egyébként német származásra utal,³⁴ így nem kizárható, hogy Margit a budai polgárságot viselő apja révén állt vele valamiféle meghatározhatatlan rokonságban. Budán egyébként bizonyosan élt legalább egy ilyen nevű polgár ebben az időben, aki később az esküdtek közé került, és budai bíró is lett,³⁵ bár ő nyilván nem lehetett azonos az egyházi kötődésű névrokonával.

Hasonlóan homályos a Baksa nembeli Lászlóval való rokoni szál mibenléte, amit még az is bonyolultabbá tesz, hogy a címzésben kifejezetten mindkét személy: az asszony és Lukács udvarbíró is a rokonának nevezte Lászlót. A levelet ugyanis – nyelvtanilag nem éppen tökéletesen – *proximo suorum*, vagyis mindkettejük rokonának címezték, amikor Lászlót megszólították, az előzőkén található címzést azonban már csak *proximo suo* formában írták le. Lukácsot, ha tényleg azonos „Német” Lukáccsal, inkább Thilman rokonának vélhetnénk a német szál miatt. Ami pedig az asszonyt illeti, itt is csak feltételezhetjük, hogy inkább Margit anyjának Abaúj megyében birtokos rokonsága lehetett valamiféle kapcsolatban a Baksákkal, és nem a budai polgár apai ága. Ez a kapcsolat pedig nyilván nőági volt, vagyis valamelyik fél lánya a másik fél familiájába házasodott be. Mivel a Baksák Sztritei ága, amihez László is tartozott, leginkább Zemplén megyében birtokolt,³⁶ lehet, hogy nem is közvetlen kapcsolatról van szó, hanem kétszeres nőági rokonságról. Baksa nembeli László felesége ugyanis György fia Bodony lánya volt, aki az Aba nemzetség Györkei ágához tartozott.³⁷ A Györkeiek nemzetségi birtokai, Györke, Györgyi és Nádaska³⁸ pedig viszonylag közel (mintegy 30–35

³¹ Vö. MNL OL DF 254 223., 4. és 5. sor.

³² Margitnak és Fülöpnek két (felnőtt kort megélt) lányáról tudunk, akik már apjuk halála után házasodtak: Zsoldos: *Druget-tartomány*, 47.

³³ A történet pontos feltárását lásd: Zsoldos Attila: *Két hamis oklevélről*. Történelmi Szemle, 41. (1999) 191–198., Margit rokonságának részletes családfáját lásd uo. 206–207.

³⁴ Ezt a nevet legalábbis olyanok viselték a korban, akiknél alapos okkal feltételezhető a német kötődés, lásd: Henrik fia Thilman podolini soltész: AOKl III. 228., 551. sz. AOKl IV. 219. sz.; AOKl VII. 68. sz. (fiai); Thilman szepesszombati bíró: AOKl V. 91. sz. Thilman budai polgár: AOKl IV. 191–192. sz.; budai esküdt: AOKl V. 20., 321. sz. AOKl VI. 704. sz. AOKl XIII. 572. sz.; budai bíró: AOKl XIII. 621. sz. (Nem kizárt, hogy ugyanarról az egy személyről van szó, mivel az egyre emelkedő rangok kronológiailag követik egymást.)

³⁵ Lásd az előző jegyzetet.

³⁶ Csige: *Baksa birtokai*, 29–36.

³⁷ 1330. jan. 17.: AO II. 459. (AOKl XIV. 43. sz.); Engel: *Genealógia*, Aba nem 6. Györkei ág.

³⁸ Karácsonyi: *Nemzetségek*, 70. A településekre lásd még Györffy György: *Az Árpád-kori Magyarországi történeti földrajza* I–IV. Budapest, 1963–1998. (a továbbiakban: ÁMTF) I. 90., 90–91., 121.

kilométeres távolságra) estek Margit családjának Al-, Közép- és Felnémeti nevű birtokaihoz.³⁹ Az sokkal könnyebben elképzelhető, hogy a Németiek, ahová Margit is tartozott nőágon, a viszonylag közeli és az Aba nemzetségen belül kevésbé jelentős Györkeiekkel kerültek valamilyen nőági kapcsolatba. És mivel Tamás fia László Györkei-lányt vett el, így közvetve Margit asszony családjával is rokonságba került. Mindez azonban csak kombináció, olyan forrás, ami ezt megerősíthetné, nem került elénk.

Akármi is az igazság, az biztos, hogy az emlegetett „proximitas” nem lehetett túl közeli, vagyis levélbeli hangsúlyozása inkább tekinthető propaganda fogásnak, mintsem egy ténylegesen megélt viszonynak. A korban ez cseppet sem volt szokatlan, ha megvizsgálunk néhány olyan esetet, amikor más nemesi családok nevezték ugyanezt a Tamás fia Lászlót és fivéreit a rokonuknak, hasonló jelenséggel találkozunk. 1315-ben Pok nembeli Meggyesi Miklós erdélyi vajda címezte őt és a familia Szerdahelyi ágának tagjait „az ő kedves rokonainak” (*proximis suis karissimis*), amikor arra kérte, hogy küldjenek neki katonákat,⁴⁰ 1317-ben pedig Debreceni Dózsa is „a rokoni lekötözöttségét” üzentte a család ugyanezen tagjainak, akiket „tiszteliteméltó rokonainak” szólított (*proximis suis reverendis, proximitatis debitum cum honore*), amikor hadba vonulásra szólította fel őket.⁴¹ Néhány évvel korábban a Zemplénben hatalmat építő Petenye fia Péter Tamás fia Lászlót a *compaterének* (komájának, atyafiának) nevezte, amikor egy bizonyos Róbert ellenében kérte a katonai segítségét.⁴² Ugyancsak *compater* címmel látta el Arnold kassai bíró a Tamásnak és testvérének küldött azon levelét, amiben a fivérek és egy kassai polgár közötti perben intézkedett, kérvén Tamásék együttműködését az igazságszolgáltatás elől megszökő polgár ügyében.⁴³ Végül meg kell említenünk „Balassa” Demeter zólyomi ispán Aba nb. Amadé nádorhoz intézett levelét is. Ebben biztosította az urát és az ő kedves barátját (*Domino et amico suo karissimo Omodeo palatino*) a hűségéről, és arról, hogy a királlyal kapcsolatos ügyére éjjel-nappal gondot visel (*de facto vestro circa dominum nostrum regem diu noctuque fideliter procuramus*), majd előhozakodott a levél valódi apropójával. Kérte, hogy addig is, amíg nem találkoznak, a rokonait (*cognati nostri*), a vele együtt lévő Simon fia Simont és Tamás fia Lászlót ne háborgassa sem javaikban, sem birtokaikat illetően.⁴⁴ Látjuk tehát, hogy egyrészt Tamásnak igen kiterjedt rokonsága volt a környéken, ami egyébként nem meglepő és cseppet sem egyedül. Másrészt az is látható, hogy ezeket a szálakat szinte mindig akkor emlegették fel, amikor valamit

³⁹ ÁMTF I. 121–124.

⁴⁰ *Árpád-kori új okmánytár*. Közzé teszi Wenzel Gusztáv. I–XII. Pest–Budapest, 1860–1874. (Magyar Történelmi Emlékek, első osztály: Okmánytárak) (a továbbiakban: ÁÚO) XII. 207., tévesen 1277 k.-nek datálva. Az év helyesbítését lásd: Karácsonyi János: *A hamis, hibáskeletű és keltezetlen oklevelek jegyzéke 1400-ig*. [A Történelmi Tár 1908. évi számában megjelent „Pótlások...”-kal kiegészítve.] Szerk., előszó: Koszta László. Szeged, 1988. (Aetas könyvek 1.) 136–137. 115. sz. (AOkI IV. 141. sz.)

⁴¹ *Codex Diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. Studio et opera Georgii, Fejér. I–XI. Budae, 1829–1844. (a továbbiakban: CD) VI/2. 340–341. A keletre I. AOkI. IV. 496. sz. A kelet helyes, mert a levélben Dózsa a király személye helyett őt megvében eljáró bírónak nevezte magát, amit 1317 első felében kapott meg, ám az itt még feltüntetett Zemplén megye 1317 augusztusára kikerült a hatóköre alól, lásd: Zsoldos: *Druget-tartomány*, 88.

⁴² (1313–1316 k.): CD VIII/5. 115. Lásd még: Engel Pál: *Az ország újraegyesítése. I. Károly küzdelmei az oligarchák ellen (1310–1323)*. Századok 122. évf. (1988) 103.; Kádár Tamás: *Egy megkésített tartományurasság-építési kísérlet a XIV. század eleji Magyarországon: Petenye fia Péter pályája*. In: A Herman Ottó Múzeum Évkönyve, 56. évf. (2017) 101–102.

⁴³ (1312–1319): RDES I. 244.

⁴⁴ (1291–1302): CD VI/2. 340., MNL OL DL 57 984. alapján javítva.

kértek is Lászlóéktól, más esetben nem. Meggyesi Miklós vajda különösen cirkalmasan és szemléletesen írta le mindezt: „Mivel mi a ti rokonságtokban különös bizalmat és reménységet viselünk, és most eljött és itt van az idő, amikor ti meg tudjátok mutatni nekünk a rokonságokat bizonyítékát (*quo vestre proximitatis indicia nobis possitis demonstrare*), ezért a ti rokonságokat arra kérjük...”, hogy közülük valaki jöjjön a servienseikkel a segítségére.⁴⁵

Ezekhez hasonlóan cselekedett Margit asszony is, amikor számonkérte Tamáson a Thilmannal való bánásmódot, egyben elégtételt követelve neki. A levélben, ha utólagos beszúrással is, de megpróbálta (szó szerint) „rokonszenvessé” tenni a jelöltet. Mert ha Thilman az asszony rokona, ő pedig Lászlónak a rokona, akkor szegről-végről a jelölt is valamiféle távoli rokonságban áll a leleszi konvent patrónusával. Ugyanez volt a már idézett Balassa Demeter taktikája is. Azzal próbálta pozitívabb színben feltüntetni Amadé előtt a két Baksa nembeli nemest, hogy felemlgette a velük való rokoni szálakat, kiemelve egyidejűleg az Amadéhoz fűződő szoros (bár alárendelt) viszonyt is. Látjuk tehát, hogy az illetén kapcsolatok érdekből történő hangsúlyozása a korban példa nem volt nélküli, bár mindez, mint az a levélből kiderült, nem igazán hatotta meg Lászlót.

Mindezek után lássuk, hogy mi bontható ki a levélben leírt eseményekből. Az, ahogyan a levél ezt beállította, ha nem is teljességgel elképzelhetetlen, de minimum gyanút keltő. Hiszen Margit asszony azzal vádolta Lászlót, hogy ő áll felbujtóként a Thilmant ért támadás mögött, vagyis László nem akarta az új prépostot elfogadni. Akkor mi lehetett az asszony és az udvarbíró által emlegetett sürgető kérése? Bár a részletek nem rekonstruálhatók, néhány biztos pontunk így is akad. Egyrészt, egyértelmű, hogy a prépostváltást nem egy haláleset vagy a régi prépost más hivatalba emelkedése kényszerítette ki: a konvent régi előjárója nagyon is élt, és agresszív fellépéséből következőleg nem állt szándékában elhagyni hivatalát. Maga a levél is úgy jellemezte, mint a „ti szentegyházatokban megmaradó/ott maradó prépostokat” (*vester prepositus in vestra sancta ecclesia perseverans*). Másrészt az is kiderül a levélből, hogy a patrónus László ebben a vitában a régi prépost mellett állt, olyannyira, hogy Margiték szerint egyenesen az ő „segítségével és tanácsára” (*auxilio et consilio vestro*) történt a támadás. Ha ezek után még egyszer figyelmesen elolvassuk a levelet, akkor még az is kiderül, hogy Lászlóék valójában nem azt kérték az asszonytól, hogy Thilman legyen a prépostjuk, hanem – idézzük újra – „rokonságtok levele a füleinket nógatta, kérvén igen sürgetően, hogy küldjék el hozzátok a levelünkkel a rokonunkat, Thilman testvért, hogy őt tiszteltet felvegyétek a prépostságba és egyháznagyságba”. Vagyis a kérés arra irányult, hogy küldjék el bemutatásra Thilmant, akinek a majdani prépostságába ők már korábban beleegyeztek – ki tudja, kinek a kezdeményezésére, és milyen körülmények között. Ezek után magunk élnénk a gyanúperrel, hogy nem a patrónus Lászlóék kezdeményezték Thilman prépostságba emelését, hanem Margit asszony, és rajta keresztül akár maga Thilman. László kezdetben (látszólag) elfogadta az új helyzetet, de valójában csak oda akarta csalni magukhoz a kértetlen jelöltet (ez volt a Margiték által emlegetett sürgető levél), hogy aztán a „piszkos munkát” az általa felbujtott régi prépost végezze el az ő „segítségével és tanácsára”. És bár erre nincsen semmi egzakt bizonyíték, feltételezhetjük, hogy az egész történet úgy kezdődött, hogy ez a bizonyos Thilman felkereste a rokonát, Margit asszonyt, hogy a férje gyarapodó hatalmi centruma közelében tudna-e valami egyházi hivatalt szerezni neki.

⁴⁵ (1315.) aug. 9. ÁÚO XII. 207. (AOKI IV. 141. sz.) Az eset politikai háttére: Engel: *Az ország újraegyesítése*, 112. Kádár Tamás: *Egy érdekes bárói életpálya a 13–14. század fordulójáról: Pok nembeli Móric fia „Meggyesi” Miklós erdélyi vajda*. In: Bárány Attila – Papp Klára (szerk.): *Történeti tanulmányok XXI. A Debreceni Egyetem Történeti Intézetének kiadványa*. Debrecen, 2013. 151.

Ha a levelet tényleg 1320 elé datálhatjuk (márpedig nagyon úgy néz ki, hogy e dátum előtt adták ki), akkor Druget Fülöp befolyása még messze nem volt olyan nagy, mint a nádorra emelése után. Fülöp az országos politikában 1315-től vált számunkra is láthatóvá: ez év márciusától említik szepesi ispánként. 1316 legvégén pedig megkapta Abaújvár megye ispáni székét is.⁴⁶ Noha a kortársak tisztában lehettek a király és Fülöp személyes jó viszonyával, ami biztosan adott neki egy „láthatatlan” tekintélyt az ispánságokon felül, azért ez a két megye és néhány vár kirívóan nagy hatalomnak mégsem mondható. Főleg nem azzal a Tamás fia Lászlóval szemben, aki maga is a király kegyeltjének és hű emberének mondhatta magát. László először IV. László uralkodásának végén, 1290. április 29-én bukkan fel a testvérével, Donccsal, és úgy tűnik, hogy ekkor már nagykorúak voltak.⁴⁷ Egészen a rozgonyi csatáig bezárólag László és fivére a közepes súlyú megyei birtokos nemes átlagos életét élte, vagyis a meglévő birtokvagyonát védelmezte, gyarapította, konfliktusban állva a saját tágabb rokonságával és környezetével.⁴⁸ Szűkebb pátriája, Zemplén megye Aba Amadé tartományának része volt,⁴⁹ így valamilyen – közelebből meg nem határozható – formában ő is Amadé hatalma alá tartozott.⁵⁰ Ám neki is voltak saját serviensei a nálánál kisebb súlyú nemesekből.⁵¹ Az nem világos, hogy 1312 előtt viselt-e valamilyen politikai tisztséget. 1308–1309 folyamán egy bizonyos László mestert mondtak zempléni ispánnak,⁵² és kézenfekvő lenne őt Tamás fia Lászlóval azonosítani, de az is lehet, hogy a megyét kormányzó Aba Amadé László

⁴⁶ Engel Pál: *Magyarország világi archontológiája 1301–1457*. I–II. Budapest, 1996. I. 94., 195.; lásd még: Zsoldos: *Druget-tartomány*, 37–40., 76–77.

⁴⁷ 1290. ápr. 29.: CD V/3. 487., (Szentpétery Imre – Borsa Iván [szerk.]: *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica*. I–II. Budapest, 1923–1987. [a továbbiakban: RA] 3553. sz.) és ÁÜO IX. 559. (RA 3554. sz.).

⁴⁸ 1298. okt. 6.: Zichy I. 89., vö. Szócs Tibor (szerk.): *Az Árpád-kori nádorok és helyetteseik okleveleinek kritikai jegyzéke*. Budapest, 2012. (a továbbiakban: RP) 282. sz.; (1298.) okt. 2.: CD VI/2. 272., ügy folytatása 1298. okt. 19.: Szócs Tibor: *Damus pro memoria-oklevelek*. Budapest, 2017. (a továbbiakban: DPM) 203. sz. (kiadás is); 1299. ápr. 27.: CD VI/2. 215.; 1299. máj. 1.: CD VI/2. 239–240.; 1299. okt. 21.: RP 301. sz. (kiadás is, lásd még: DPM 223. sz.); 1300. máj. 11.: DPM 232. sz. (kiadás is); 1303: MNL OL DL 57 232. (AOkl I. 533. sz.); 1305: RDES I. 185. (AOkl I. 804. sz.); 1306. febr. 23.: RDES I. 187., 188 (AOkl II. 15–16. sz.), vö. 1306. ápr. 4.: RDES I. 189. (AOkl II. 24. sz.); 1307. ápr. 29.: RDES I. 216. (AOkl II. 149. sz.).

⁴⁹ Szócs: *Nádori intézmény*, 97–98.; Zsoldos: *Druget-tartomány*, 87.

⁵⁰ Nagybatya, Simon fia György bizonyosan Amadé familiárisa volt; lásd: Kristó Gyula: *A rozgonyi csata*. Budapest, 1978. 56–57. Kristó Gyula szerint azonban László és Doncs „szembe kerültek az abaúji oligarchával”, hivatkozva itt arra a levélre, ami szerint Amadé megparancsolta Tamás fia Lászlónak, hogy az ő kassai officiálisának, Hannusnak a kereskedője számára térítse meg az általa okozott kárt ([1294–1311]: RDES I. 167.). Mindezt Kristó úgy értékelte, hogy „László Amadé ellenfeleihez számított, s az oppozíció középkori normái szerint ott ártott ellenségének, ahol éppen tudott” (Kristó: *Rozgonyi csata*, 57.). Bár a levélnek ilyen olvasata is elképzelhető, de nem kizárólag csak ilyen – hiszen más alkalommal maga László kezdeményezett pert Hannus ellen Amadé bírósága előtt (1299. okt. 21.: RP 301. sz., kiadás is), amit aligha tett volna meg, ha ő a gönci tartományúr ellenfele, míg Hannus a védelmezettje lett volna. A kapcsolat Amadé közel húsz éves uralma alatt vélhetően nem volt mindig ugyanolyan, úgy látszik, hogy László és fivére nem ápolta közeli viszonyt vele, de nem is feltétlen számított mindig ellenfelének.

⁵¹ 1298. okt. 19.: DPM 203. sz.; 1300. máj. 11.: DPM 232. sz.

⁵² 1308. ápr. 22.: RDES I. 254. (AOkl II. 344. sz.); 1309. máj. 5.: AO I. 175. (AOkl II. 633. sz.); 1309. nov. 24.: RDES I. 310. (AOkl II. 774. sz.).

nevű fiáról van szó.⁵³ A vidék életében fordulópontot hozott Amadé halála és tartományának felszámolása, amelyet az 1312 júniusában vívott, I. Károly számára győztes rozgonyi csata szilárdított meg. A csata társadalompolitikailag is fontos origónak számított: akik akkor jól helyezkedtek, még sokra vihették⁵⁴ (feltéve, ha később nem fordultak szembe Károllyal). És a Sztritei-fivérek jól helyezkedtek. Maga László és Doncs is részt vett a csatában és az azt megelőző harcokban,⁵⁵ és (még a csata előtt, 1312 áprilisától kezdve) elindult a megszokott karrierlépcső: először birtokadományok következtek,⁵⁶ aztán az alacsonyabb rangú politikai tisztségek. A fivérek esetében László a Zemplén megyei pataki erdőispánság feje, vagyis pataki várnagy lett valamikor 1312–1313 folyamán.⁵⁷ Ideális esetben ezt követték volna a közepes, majd (már csak a kiválasztott kevesek számára) a magasabb rangú hivatalok. A legkíváncsabb „közepes súlyú” hivatal a fivérek számára kétségkívül a zempléni ispánság megszerzése lett volna, amit a rozgonyi csata után Petenye fia Péter kapott meg Károlytól.⁵⁸ Az ispáni cím elnyerésére akár meg is lett volna az esély, hiszen Petenye fia Péter 1317-ben fellázadt Károly ellen, fegyverrel kellett leverni,⁵⁹ és ebben – úgy tűnik – László is részt vett. Egy ilyen esemény szükségszerűen a hatalmi kártyák újrakeverésével is járt. Egy rövid, 1317 késő nyaráig tartó átszervezés után azonban nem László kapta a zempléni ispáni címet, hanem Druget Fülöp, Lászlónak továbbra is meg kellett elégednie a megyén belül elterülő pataki uradalommal.⁶⁰ Ennek pontos oka nyilván nem tudható, de sokatmondó az a levél, amelyet Druget Fülöp, akkor még csak szepesi és újvári ispán intézett Lászlóhoz és fivéreihez Petenye fia Péter lázadásának kezdetén, 1317. március 20-án. „Tudjátok meg – írta Fülöp –, hogy a káplánunk visszatért a királytól, akivel a király úr nekünk azt üzent, hogy küldjünk nektek levelet és üzenjük meg szóban is, hogy ha a király úrnak akartok szolgálni, akkor nyomban a levél kézhezvételekor minden emberetekkel vonuljatok Regéc elé és foglaljátok el. Azért tanácsolom nektek [...] mert ha minden irántatok támadt gyanút meg akartok szüntetni, akkor ez ügyben az uratokat szolgáljátok, és ezt bármiféle késlekedés nélkül a vár előtt tanúsítsátok.”⁶¹ Regéc Petenye fia Péter kezén lévő vár volt,⁶² azt kellett volna a Baksáknak elfoglalni, hogy eloszlassák az ellenük támadt gyanút. Hogy ez a „gyanú” valamiféle I. Károly elleni merényletkísérlettel állt összefüggésben⁶³ vagy valami mással, nem tudjuk, tény azonban, hogy Károly bizalma valamelyest megingott a Baksa-rokonsággal szemben a lázadás idején. A bizalmat a későbbiekben sikerült helyreállítani, és Lászlóék ezek után is élvezték a

⁵³ Az előbbi lehetőséget vetette fel Engel Pál (Engel: *Archontológia*, I. 241.), az utóbbit Zsoldos Attila (Zsoldos: *Druget-tartomány*, 87.). Amadé és Baksa nb. László viszonya alapján (lásd 50. jegyz.) inkább az utóbbi valószínűbb.

⁵⁴ Kristó: *Rozgonyi csata*, 75–79. (főként 78–79.).

⁵⁵ Kristó: *Rozgonyi csata*, 78.

⁵⁶ 1312. ápr. 4.: MNL OL DL 57 240. (AOkl III. 260. sz.); 1312. jún. 26.: MNL OL DF 287 755. (AOkl III. 321. sz.); 1312.: RDES I. 452. (AOkl III. 417. sz.).

⁵⁷ 1314. jan. 1.: MNL OL DL 57 241. (AOkl III. 667., 669. sz.) Patakvár nem a szintén Zemplén megyei Sárospatakkal, hanem az uradalom központjaként szolgáló, későbbi Újhely nevű várral azonos, ami a mai Sátorlajújhely közelében terült el: Engel: *Archontológia*, I. 451.

⁵⁸ Zsoldos: *Druget-tartomány*, 88.; Kádár: *Petenye fia Péter*, 101–102.

⁵⁹ Engel: *Az ország újraegyesítése*, 116.; Kádár: *Petenye fia Péter*, 106.

⁶⁰ A fentieket korántsem övezi egyetértés, és hagyományosan éppen Lászlót szokás zempléni ispánnak tekinteni ebben az időben (lásd pl. Engel: *Archontológia*, I. 241.). A zempléni ispánság 1317 utáni helyzetét részletesen elemezte Zsoldos: *Druget-tartomány*, 88–90.

⁶¹ (1317.) márc. 20. CD VI/2. 342–343., MNL OL DL 57 980. alapján javítva (AOkl IV. 425. sz.).

⁶² Engel: *Archontológia*, I. 399.

⁶³ Zsoldos: *Druget-tartomány*, 38–39.

király kegyét,⁶⁴ Károly mégis úgy láthatta jónak, ha a zempléni ispánságot nem az ő kezükbe adja. A királlyal való kiegyensúlyozott viszony alapján úgy tűnik, hogy László hangosan sosem tiltakozott e lépés ellen, sőt, hivatalosan abban sem lehetünk biztosak, hogy – akár csak a vágyai szintjén – pályázott a zempléni ispáni címre. Ám egy a megyéjében elég nagy befolyást elérő nemes hatalmi logikája ugyan mi mást diktálna, mint hogy szívesen venne egy ilyen kinevezést? És ha ezt diktálja a hatalmi logika, miért is ne hinnénk, hogy László nem örült az események más irányba fordulásának? Ha Druget Fülöp és Tamás fia László kapcsolátát nézzük, akkor bizonyosak lehetünk abban, hogy a rozgonyi csata utáni években László még nem gondolhatta kevesebbnek magát Fülöpnél, hiszen még a hivatalviselés színpadára is valamivel előbb lépett ki, mint társa. Hogy a nálánál jóval fiatalabb⁶⁵ „italiai” a már meglévő két ispánsága mellé mégis megkapta harmadiknak a zemplénit, bizonyosan tüske lehetett László körme alatt, ha nem is elviselhetetlenül éles.

Mindezt azért vázoltuk fel ilyen hosszan, hogy jobban megérthessük a prépostállítás körüli helyzet kontextusát, és nem mellesleg még jobban leszűkíthessük az esemény lehetséges időpontját. Fülöp felesége ugyanis azután vélhette úgy, hogy talán befolyással lehet a leleszi prépost személyét illetően, és főként azután volt súlya a férjével való burkolt fenyegetőzésnek, miután Fülöp megkapta a zempléni ispánságot is. Mert – legyen bármiféle informális befolyása Fülöpnek a király előtt – szepesi és újvári ispánként aligha tehetett volna bármit is a Zemplén megyei leleszi monostorral és patrónusaival szemben. Fülöp 1317 nyara és 1320 (1321) között volt zempléni ispán,⁶⁶ így az oklevél keltét is erre az időre szűkíthetjük tovább, felső határnak természetesen a vizsgált levélben felbukkanó Lukács udvarbíró utódjának első feltűnését (1320. máj. 3.) jelölve meg.⁶⁷ Valamikor ezen időpontok között indulhatott a kezdeményezés Margit asszony részéről a patrónus Sztritei-fivérek felé, hogy nem cserélné-e le a leleszi prépostjukat az ő „kedves rokonára”. Úgy tűnik, több levélváltás is történt, és Lászlóék – kellenül, de akkor még őszintén vagy már eleve csak ámító taktikából – ráálltak a dologra, és kérték, hogy mutassák be nekik is a jelöltet, hogy kinevezhessék. Margit végül elküldte Leleszre Thilmant, hogy őt ott a régi prépost „durván” (*crudeliter*) megtámadja László „segítségével és tanácsára”. A Margithoz visszamenekülő Thilman legalábbis ezt mesélte. Hogy a támadás tényleg nagyon „durva” volt, vagy csak néhány pofon csattant, azt már nem tudhatjuk (talán maga Margit asszony sem tudta pontosan, hiszen ő is csak a pórul járt prépostjelölt elmondásából ismerte meg a történeteket). De a felbujtó személyét illetően vélhetően nem tévedett. Lászlót szinte bizonyosan tovább dühítette, hogy a zempléni ispáni címet megszerző Druget-familia még az ő családi prépostságukra is ki akarja terjeszteni a befolyását, és a sajátos (bár a korabeli viszonyokat tekintve nem is annyira szokatlan) tiltakozási mód ennek is betudható.

Nem tudjuk, mi lett az ügy vége. Az akár beszédes is lehet, hogy Thilman nevű leleszi prépostot egyáltalán nem ismerünk.⁶⁸ Ha tehát egy időre mégis sikerült kineveztetni, sokáig

⁶⁴ (1317): RDES II. 137. (AOkl IV. 674. sz.); 1318. febr. 22.: MNL OL DL 57 246. (AOkl V. 39–40. sz.); (1318.) szept. 26.: MNL OL DL 57 253. (AOkl V. 254–256., 271. sz.).

⁶⁵ Druget Fülöp nagybából egyidős volt az 1288-ban született Károllyal (Zsoldos: *Druget-tartomány*, 37.), miközben László 1290-ben már nagykorú volt (1290. ápr. 29.: CD V/3. 487., RA 3553. sz. és ÁÚO IX. 559., RA 3554. sz.).

⁶⁶ Zsoldos: *Druget-tartomány*, 88–90.

⁶⁷ Lásd fentebb.

⁶⁸ Az ismert leleszi prépostok a fenti időhatárok között: 1318. jan. 22.: István; 1319. jan. 20.: Jakab (Kumorovitz: *Leleszi prépostság tagjai*, 27.). Hogy a Thilman elleni támadás elkövetőjében valame-lyiküket kell-e keresni, vagy egy harmadik személyt, szintén nem tudjuk.

akkor sem töltötte be hivatalát, és legkésőbb miután Fülöp elveszítette zempléni ispáni címét, bizonyosan leváltották, mert 1321. november 20. és 1322. június 4. között már János volt a prépost.⁶⁹ De a legvalószínűbb, hogy a kinevezést nem is tudták keresztülröltetni. De vajon jött-e valamilyen reakció a Drugetek részéről? Csábító válaszként kínálja magát I. Károly és Druget Fülöp egyaránt 1320. április 6-án, Temesvárott kiadott egy-egy oklevele. A sajátjában Károly engedélyezte Tamás fia László és Doncs kérésére, hogy a „vásárt, amit Fülöp mester [...] az ő és birtokaik, illetve a leleszi egyház kárára elmozdítván a saját Salamon nevű birtokán tartatott meg [...] ugyanezen Fülöp mester jóakaratából és engedélyével az ő Salamon nevű birtokáról elmozdítván Lelesz birtokra” helyezték vissza.⁷⁰ Fülöp a maga oklevelében jóváhagyta mindezt, és utasította az Újvár és Zemplén megyei hivatalviselőket, hogy az áthelyezést engedjék kihirdetni, és a vásárra igyekvőket ne zaklassák.⁷¹ Itt ugyan már a visszarendeződéssel találkozunk, de ebből következően valamikor korábban Fülöp megszüntette a Leleszen tartandó vásárt, és a saját (mellesleg másik megyében lévő) birtokára helyeztette át. Ezzel pedig az oklevél szerint egyszerre okozott kárt Tamás fia Lászlóéknak és a leleszi konventnek. Érdemes legalább feltevés szintjén eljátszani a gondolattal, hogy Fülöp nem véletlenül szemelte ki magának éppen ezt a vásárt, hanem itt valamiféle „nem hivatalos” bosszúról volt szó. Mert hivatalosan, zempléni ispánként sokat nem tehetett azzal szemben, ha egy magánegyház patrónusai nem akarnak kinevezni oda egy megajánlott személyt. Ispáni és tartományúri hatalmával viszont annál inkább visszaélhetett, hogy valamilyen más úton vegyen elégtételt az egyházon és a patrónusokon (esetleg gyakoroljon nyomást rájuk). A vásár erővel történő áthelyezésének jogi háttere nem teljesen világos. A *forum liberum*ok mentesek voltak a megyésispán joghatósága alól, és áthelyezésükhöz is az eredeti tulajdonosnak a hozzájárulására, illetve a király engedélyére volt szükség.⁷² Hogy a leleszi vásárt a 14. század elején *forum liberum*nak tekintették-e, nem tudjuk, de árlukodó, hogy az 1320. évi visszahelyezését a királynak kellett engedélyezni, és a vásár akkori tulajdonosának, Druget Fülöpnek jóváhagyni. Ha pedig 1320-ban így történt, akkor gyaníthatóan nem sokkal korábban is e szellemben kellett volna eljárni, legalábbis elméletileg, amikor Fülöp Leleszről Salamonra tette át. Lehetséges, hogy Fülöp – a leleszi tulajdonosok háta mögött – kijárt egy engedélyt Károlynál ezzel kapcsolatban, bár forrás erről sem maradt fent. De hogy a Baksák őszinte beleegyezését nem szerezte meg, az szinte bizonyos. Nem elképzelhetetlen, hogy Fülöp tényleg úgy torolta meg a leleszi patrónusok nyakasságát, hogy némi túlkapás árán gazdasági kárt okozott nekik. Nyilván pontosan tudta, hogy egy ilyen mérvű kilengésbe ő politikailag belebukni nem fog, legrosszabb esetben, ha Lászlóék majd nagyon keresik az igazukat a király előtt, félreállva egy lehetséges per útjából, egyszerűen hozzájárul a vásár visszaadásához. Pontosán így is történt, az igazságszolgáltatás mechanizmusa tehát hosszabb távon jól működött, a Drugetek pedig „kiegyenlítették”: Thilman ugyan nem lett prépost, cserébe az egyház és patrónusai egy időre elvesztették a hetivásárukat.

Tény, hogy a fenti kombináció csak egy lehetséges rekonstrukciója a történéseknek, a kor hatalmi logikájába és gyakorlati működésébe mindenesetre beleillik. A Baksa nembeli Sztriteiek viszonya Druget Fülöppel tehát hasonló jellegű volt, mint annak idején Aba Amadéval. Bár nem számítottak nyílt ellenségeknek, az olykor konfliktusokkal terhelt kapcsolat kifejezetten barátinak sem volt mondható. A szereplők életútja azonban gyökeresen más irányt

⁶⁹ Kumorovitz: *Leleszi prépostság tagjai*, 27.

⁷⁰ 1320. ápr. 6.: RDES II. 249. (AOKI V. 747. sz.)

⁷¹ 1320. ápr. 6.: RDES II. 250. (AOKI V. 750. sz.)

⁷² Weisz Boglárka: *Vásárok és lerakatok a középkori magyar királyságban*. Budapest, 2012. 21., 30–31.

vett. Druget Fülöpé meredeken felfelé, Lászlóé pedig lassan lefelé tartott. A vásár visszahe-lyezéséről szóló oklevélben Károly még zempléni ispánnak (vagyis a pataki erdőuradalom fejének) címezte Lászlót,⁷³ de ez az utolsó ilyen adat. Néhány hónappal később, 1320. július 1-jén már Zólyomi Doncs volt a pataki várnagy.⁷⁴ Vagyis László visszacapott egy vásárt, és elvesztett egy politikai hivatalt – ha nem is egy időben, de egymáshoz igen közel eső időpon- tokban. Károly 1321-ben Patakvár és tartozékaiért cserébe (amelyek közül László szerzett és öröklött birtokai is ott voltak) Borostyán várának az átadásával kárpótolta a Baksza-rokonsá- got.⁷⁵ Ezzel Károly kifizette Lászlót és rokonait, politikai értelemben pedig nem számolt többé velük. A vár ugyanis a Baksák magánvára lett, nem királyi uradalom.⁷⁶ Amikor ez idő tájt lecserélték a zempléni ispánt, Károly akkor is mellőzte László személyét, és Ákos nembeli Mikcs lett az új ispán,⁷⁷ aki előtt szintén meredeken emelkedő politikai karrier állt. László tehát élte tovább egy közepes súlyú, királyhű megyei nemes életét. Túlélte (mint említettük, a nála egy generációval fiatalabb) Druget Fülöpöt, megélte Druget János nádorságát, és azt, hogy személyében ismét egy Druget lett a zempléni ispán. Szűkebb pátriájának szomszédsá- gában pedig e János fia, Vilmos rendezkedett be.⁷⁸ Hogy 1320 után, 1330 körüli haláláig bár- mikor is újabb konfliktusba keveredett volna a Drugetekkel, arról nincs tudomásunk.

---

⁷³ 1320. ápr. 6.: RDES II. 249. (AOkl V. 747. sz.) A „zempléni ispáni” cím itteni jelentésére lásd: Zsol- dos: *Druget-tartomány*, 90.

⁷⁴ Engel: *Archontológia*, I. 451.

⁷⁵ 1321. febr. 10.: CD VIII/2. 292–295. (AOkl VI. 39. sz.).

⁷⁶ Engel: *Archontológia*, I. 285. (Borostyán, Zemplén m.).

⁷⁷ Engel: *Archontológia*, I. 241.

⁷⁸ Minderre lásd: Engel: *Archontológia*, I. 241.; Zsoldos: *Druget-tartomány*, 50–54.